

Bijlage VWO
2011

tijdvak 1

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

Tekstboekje

Tekst 1

Plato schreef omstreeks 380 voor Christus in boek X van *De Republiek*:

“Dus is de nabootsing (mimesis) ver van het ware; en het blijkt, (...) dat zij van alles even de schijn aanroert. Zo zal bijvoorbeeld een schilder een schoenmaker of een andere werkman schilderen, ofschoon hij hun vak in het geheel niet verstaat; en toch, als hij een goed schilder is, zal hij kinderen en domme mensen, door hun die schildering van verre te tonen, misleiden, en ze doen menen dat zij in waarheid een schoenmaker zien. (...)

Dit nu had ik op het oog, toen ik zei dat de schilderkunst, of liever de nabootsing (mimesis) in het algemeen, ver van de waarheid haar arbeid verricht, (...) en daarmee niets heilzaams of waarachtigs op het oog heeft.”

Tekst 2

“Proportie is het nemen van een vastgestelde maateenheid, waarmee de onderdelen van een gebouw op elkaar en op het totaal worden afgestemd. Hieruit resulteert het systeem van de evenwichtige verhoudingen. (...) Zonder symmetrie en proportie kan geen enkele tempel een doordacht ontwerp hebben: dat kan alleen als er tussen de geledingen onderling een nauwkeurig afgewogen verhouding geldt; precies als bij een goedgebouwd mensenlichaam.”

uit: Vitruvius, *De Architectura*, III, 1, eerste eeuw voor Christus

Tekst 3

Gioseffo Zarlino (1517-1590) was een Italiaans componist en theoreticus uit de renaissance, die verschillende traktaten schreef over muziektheoretische kwesties. Vincenzo Galilei (ca 1520-1591), vader van de sterrenkundige Galileo Galilei, was een leerling van Zarlino. Hij was luitist, muziektheoreticus en componist.

Zarlino en Galilei hielden zich bezig met stemming van muziekinstrumenten op basis van de muziektheoretische opvattingen uit de oudheid. Hun standpunten verschilden echter wezenlijk van elkaar. Zarlino huldigde het standpunt dat natuurkundige trillingsverhoudingen bepalend moesten zijn bij het stemmen van instrumenten. Volgens Galilei kon bij het stemmen worden uitgegaan van de eigen voorkeur. Hij stond daarbij kleine afwijkingen in trillingsverhoudingen toe.

Tekst 4

Jacob van Campen bouwt het huis van Constantijn Huygens

Huygens, de secretaris van stadhouder Frederik Hendrik en diens opvolgers, gold in de eerste helft van de zeventiende eeuw als het middelpunt van een uitgestrekt cultureel netwerk van geleerden, kunstenaars en kunstliefhebbers.

(...)

In deze erudiete en kunstzinnige kring werd in het tweede kwart van de zeventiende eeuw de bloei gestimuleerd van een nieuwe architectuurstroming, het 'Hollands classicisme' of de 'classicistische barok'. De belangrijkste architect in deze periode was Jacob van Campen, die samen met Huygens verantwoordelijk gesteld kan worden voor de introductie van deze nieuwe architectuurprincipes. Deze kan men typeren als een soms meer, soms minder geslaagde poging om de verworvenheden van de classicistische traditie uit Noord-Italië, (...) aan te passen aan de eigen Hollandse bouwvormen.

Tekst 5

In 1607 vond in Mantua de première plaats van *L'Orfeo, Favola in Musica* van Claudio Monteverdi. Het is de eerste opera die volledig bewaard is gebleven.

L'Orfeo werd door velen geprezen, onder andere door de monnik Cherubino Ferrari. Deze stuurde in augustus 1607 een brief aan Monteverdi's opdrachtgever Vincenzo Gonzaga, hertog van Mantua, met de volgende passage:

"Monteverdi heeft me de verzen laten zien en de muziek laten horen die Uwe Hoogheid heeft laten maken; en waarachtig, dichter en musicus hebben de passies van de ziel beter weergegeven dan wie ook maar. De tekst is qua inventie mooi, qua opbouw nog fraaiër en qua expressie af, en samenvattend kon men van een fraaie geest als Striggio, de tekstschrijver, ook niet anders verwachten. De muziek draagt evenzeer bij tot de waardigheid en dient het verhaal zo goed dat men het niet beter zou kunnen horen."

Tekst 6

Orpheus was voor de Grieken de grondlegger van de muziek. De mythische zanger en lierspeler uit de klassieke oudheid wist de levende en levenloze natuur in de ban van zijn dwingende en bedwelmende muziek te brengen. Als hij op zijn snaren tokkelde, verloren zelfs de wilde dieren hun woestheid.

Hij trouwde met Eurydice, die kort na hun bruiloft stierf door de beet van een giftige slang. Orpheus was ontroostbaar en wilde haar terughalen. Hij daalde af naar de onderwereld, waar de god Hades (Pluto) heerste en de driekoppige hellehond Cerberus de toegang bewaakte. Beiden raakten door Orpheus' gezang betoverd en gaven hem toestemming om de onderwereld te betreden. Eurydice mocht haar man naar het daglicht volgen, mits hij bij de tocht naar boven niet achterom zou kijken. Maar toen hij haar niet meer hoorde keek hij toch om, waardoor hij haar voorgoed verloor.

Tekst 7

Der neue Orpheus is een cantate voor sopraan, soloviool en orkest van componist Kurt Weill (1900-1950) op tekst van Yvan Goll (1891-1950).

Tekstdichter Goll plaatst Orpheus in de stedelijke omgeving van de twintigste eeuw. De idyllische natuur van Griekenland is hij vergeten. De bloemen (gentiaan) en dieren (gems) uit de bergen van zijn geboortestreek hebben hun betekenis voor hem verloren.

Orpheus is muzikant van beroep. Hij is overal te vinden waar harten hunkeren, waar lippen smachten. Zijn muziek is een warme mantel tegen de pijn van de wereld. Hij zingt, geeft pianoles aan een meisje, treedt op in nachtclubs en bioscopen en geeft zelfs een concert op de Eiffeltoren.

De muziek die hij maakt is overal te horen via platenspelers, pianola's en draaiorgels.

Orpheus reist naar Berlijn, waar zijn geliefde Eurydice hem opwacht op het station. Eurydice, opgedirkt maar zielloos, symboliseert met haar verlepte schoonheid de onderdrukte, geketende mensheid.

Orpheus wil haar omarmen. Hij kijkt om, reikt zijn hand, roept. Maar de menigte hoort hem al niet meer en verdringt zich op haar weg terug naar de onderwereld, het dagelijks leven, het lijden. Orpheus blijft alleen achter in de wachtkamer en schiet zichzelf door het hart.

Tekst 8

(...)

Was sollen ihm heute
Enzian und Gemse?
Die Menschen sind elend
Gefangen in tiefer Unterwelt
In Städten von Mörtel
Von Blech und Papier
Sie muss er befreien
Die Armen an Mond
an Wind und an Vögeln.

Wat heeft hij tegenwoordig
aan de gentiaan en de gems?
De mensheid is beklagenswaardig
gevangen in een diepe onderwereld
In betonnen steden
vol blik en papier
Hen moet hij bevrijden
deze mensen die de maan,
de wind en de vogels niet kennen.

Tekst 9

A. Orpheus singt den Menschen
Frühling.
Am Mittwoch zwischen halb eins und
halb zwei,
als schüchterner Klavierpädagoge
befreit er ein Mädchen vom Geize der
Mutter
Am Mittwoch zwischen halb eins und
halb zwei.

B. Abends im Weltvariété
zwischen Yankee-girl und Schlangen-
mensch
ist sein Couplet von der Menschenliebe
die dritte Nummer.
Abends im Weltvariété.

C. Um Mitternacht ein Clown
im sonnengoldenen Zirkus
weckt er mit grosser Pauke die Schläfer

um Mitternacht ein Clown.
(viool)

D. Sonntags vor Kriegervereinen,
im eichengeschmückten Tanzsaal
der Dirigent der Freiheitslieder.
(viool)

Orpheus zingt de mensen de lente
toe.
Op woensdag tussen half een en half
twee,
bevrijdt hij als verlegen pianoleraar
een meisje uit de greep van haar
moeder.
Op woensdag tussen half een en half
twee.

's Avonds in de wereld van het variété
tussen de act van de Yankee-girl en
die van het slangenmens
is zijn couplet over de mensenliefde
het derde nummer.
's Avonds in de wereld van het variété.

Rond middernacht maakt hij als clown
in het zonnegouden circus
met grote paukenlagen wakker wie
slaapt
rond middernacht als clown.

Zondags dirigeert hij vrijheidsliederen
voor soldatenverenigingen, in de met
eikenbladeren versierde danszaal.

Tekst 10

Het danstheater van Pina Bausch (1940-2009) wortelt in de vooroorlogse expressionistische moderne dans. Eind jaren zeventig introduceert haar gezelschap het genre danstheater: dans vermengd met diverse theatervormen zoals spel, voordracht en zang.

Haar neo-expressionistische danstheater kent donkere thema's: verlies, afscheid, verdriet, wanhoop, onbereikbaarheid van gelieven, rouw, dood. Centraal daarin speelt een gevoel van onmacht over het tekortschieten in menselijke relaties, specifiek tussen de seksen. Bausch gaat de geschiedenis in als een humanistische choreografe die het algemeen menselijk lijden thematiseert, alsmede het verlangen naar geborgenheid en de hunkering naar liefde. In het begin van haar carrière maakte Bausch enkele dansopera's, die reeds haar latere thematiek bevatten. *Orpheus und Eurydike* (1975) is daarvan de eerste. Haar dansenscenering is gezet op de integrale uitvoering van de achttiende-eeuwse opera van Christoph Willibald von Gluck.

Tekst 11

Gladiator is het fictieve verhaal over generaal Maximus, die in dienst is van de Romeinse keizer Marcus Aurelius. De keizer is oud en op zijn ziekbed benoemt hij niet zijn zoon Commodus, maar Maximus tot troonopvolger. Commodus vermoordt daarop in het geheim zijn vader. Omdat verder niemand op de hoogte is van de laatste wens van de vermoorde keizer, wordt Commodus de nieuwe heerser van Rome.

Zijn eerste daad is het ter dood veroordelen van Maximus, zijn vrouw en zijn zoon. Maximus weet te ontsnappen, maar wordt later gevangen, als slaaf verkocht en meegenomen naar Afrika. Daar wordt hij ingezet als gladiator. Door zijn excellente vaardigheden weet hij diverse tweegevechten met andere gladiatoren te winnen.

Maximus' ster is rijzende. Hij wordt met zijn medegladiatoren uitgenodigd om in Rome op te treden bij de herdenkingsspelen voor Marcus Aurelius. Maximus wint daar weer en als eerbetoon betreedt keizer Commodus persoonlijk de arena om hem te ontmoeten. Commodus is onaangenaam verrast als de held dan zijn ware identiteit onthult. Hij ging er immers vanuit dat Maximus dood was. De keizer raakt in paniek en probeert Maximus uit te schakelen voor hij te populair wordt bij het volk. Maximus, die wraak gezworen heeft, zal niet rusten voor hij Commodus gedood heeft. Dat gebeurt uiteindelijk in een tweegevecht waarbij hij zelf ook sterft.

Tekst 12

Uit *Ars Poetica* van Aristoteles:

XV 54a13 t/m 54a24

Over de organisatie van de handelingen en over de eisen waaraan de plots moeten voldoen, is nu voldoende gesproken. Met betrekking tot de karakters (van de personages) zijn er vier dingen waarop de dichter moet mikken.

1. Een ding waarvoor hij moet zorgen, en wel het belangrijkste, is dat ze goed zijn. (Een personage) zal van een karakter voorzien zijn wanneer, zoals eerder gezegd, zijn spreken of handelen een of ander voornemen duidelijk maakt: als dat goed is, dan is ook zijn karakter goed. (...)
2. Het tweede is dat ze passend zijn. Het is mogelijk dat een personage manmoedig is, maar het past niet bij een vrouw manmoedig te zijn als een man of geducht (van verstand).
3. Het derde is dat ze zichzelf gelijk blijven. Ook al is degene die model staat voor de uitbeelding nog zo ongelijkmatig en is een dergelijk karakter door de dichter aan een personage ten grondslag gelegd, toch moet het zichzelf gelijk blijven in zijn ongelijkmatigheid.
4. Het vierde is dat ze overeenkomst vertonen (met de mensen in het werkelijke leven). Daarvoor zorgdragen is iets anders dan maken dat het karakter goed en passend is in de zojuist aangegeven zin.

Tekst 13

De film *Spartacus* is gebaseerd op de historische figuur Spartacus, een Romeinse slaaf die tot gladiator werd getraind. Spartacus ontsnapte in 73 voor Christus uit de gladiatorenschool in Capua en voerde al snel een leger van honderdduizend slaven aan, waarmee hij in opstand kwam tegen de Romeinen. De slaven plunderden grote landerijen en ontwrichtten de Romeinse economie. Het kostte de Romeinen grote moeite om deze georganiseerde menigte uit te schakelen. Uiteindelijk wordt Spartacus verslagen en met 6000 slaven gekruisigd langs de weg tussen Capua en Rome.

In de Oudheid hadden schrijvers nauwelijks waardering voor de slavenleider. Wel wordt vermeld dat hij moedig was en sterk, goed opgeleid en beschaafd. Bewondering voor zijn optreden krijgt Spartacus pas vanaf de achttiende eeuw.